

Mak Dizdar je zaista bošnjački pjesnik, on je sam pjesnik bošnjaštva kao takvoga, on je pjesnik Bosne. Ovo je, među ostalim, rečeno na skupu u četvrtak u Zagrebu kojim je Društvo hrvatskih književnika obilježilo 100. godišnjicu rođenja pjesnika Maka Dizdara (Stolac, 1917. – Sarajevo, 1971.)

Zagrebački prijatelji

Ne radi se o nikakvoj komemoraciji i o tuzi, mi smo sretni da smo se svi ovdje našli, ovo je ipak rođendan Maka Dizdara, kazao je moderator skupa, književni kritičar Ivica Matičević.

Pozdravio je prisutne u ime organizatora, odnosno, književne zajednice koja se okuplja oko Društva hrvatskih književnika, najstarije udruge književnika u Hrvatskoj, osnovane 1900. godine a njezin član bio je i pjesnik Mak Dizdar. Obilježavanje stote godišnjice rođenja, kako se ističe, velikog pjesnika, organizirano je u prostorijama Društva na središnjem zagrebačkom Trgu bana Jelačića. Dvorana je bila ispunjena do posljednjeg mjesta. Riječ je, pojašnjeno je, o zagrebačkim prijate-

Omiljeni Makov motiv

Pjesnički genije kojeg je proganjala Udba

Društvo hrvatskih književnika obilježilo je 100. godišnjicu rođenja Maka Dizdara, pjesnika kojeg je borba za bosanski jezik koštala života

Piše: **JADRANKA DIZDAR**

ljima Maka Dizdara, njegovih riječi i njegovih djela.

Na vidljivom mjestu u dvorani, crno-bijela pjesnikova fotka. Posebne riječi dobrodošlice upućene su članovima pjesnikove obitelji koji su došli iz Sarajeva, sinu Maji, njegovoj

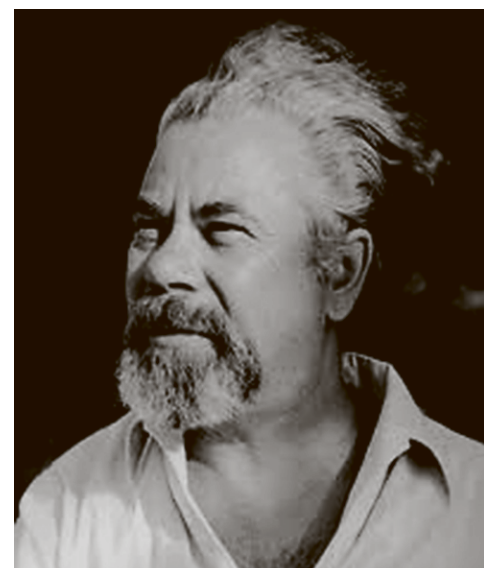
supruzi Senadi, kćerki Nidžari, te udovici pjesnikovog sina Envera, Suadi. O životu i djelu Maka Dizdara govorili su hrvatski književni kritičari, teoretičari, akademici. Izlaganja su nadopunjena izabranim stihovima Maka Dizdara koje je govorio zagrebački dramski umjetnik Darko Milas. Za početak svima poznata "Modra rijeka". Popraćena pljeskom.

Matičević je uvodno opisao kronologiju životnog i profesionalnog puta Maka Dizdara. Rođen u Stocu, školovanje nastavlja u Sarajevu. Biografija uključuje i podatke da je sa šest godina ostao bez oca, da zajedno sa starijim bratom Hamidom, afirmiranim piscem i novinarom, sudjeluje u 2. svjetskom ratu kao ilegalac,

član partizanskog pokreta otpora, zbog čega mu ustaške vlasti majku i sestru odvođe u Jasenovac, gdje su skončale.

Prvu pjesmu objavljuje sa 16 godina i odmah osvaja prvu nagradu, ali već u najranijoj mladosti ima problema sa cenzurom zbog društveno-kritičkih ideja koje zastupa u svojim tekstovima. Zatim slijedi podsjećanje da je u poslijeratnoj Jugoslaviji radio kao novinar u Tanjugu za Bosnu i Hercegovinu, te u sarajevskom dnevnom listu Oslobođenje. Kao izrazito dramatičan i presudan trenutak u pjesnikovom životu i karijeri Matičević navodi aferu prouzrokovanu izborom romana "Bihorci" Čamila Sijarića za najbolji jugoslavenski roman godine 1956., koji je objavila sarajevska izdavačka kuća Narodna prosvjeta, čiji je glavni urednik tada bio Mak Dizdar. Narodna prosvjeta se ukida, a Mak Dizdar "pada u nemilost vlasti".

- Od tada pa praktično do kraja života, dakle, narednih deset godina, Mak je bio bez stalnog zaposlenja, ako se izuzme urednikovanje u časopisu Udruge pisaca BiH Život na čijem je čelu bio od 1964. do smrti. Sve vrijeme vodio je manje-više tihu borbu za bosanski jezik, kojeg zapravo nije smio takvim imenovati. Zbog

Mehmedalija Mak Dizdar

pritisaka, to ga je na kraju koštalo života, rekao je Matičević.

Javni i tajni pritisci

Iako materijalno nezbrinut i bez posla, Mak nastavlja intenzivno pisati i objavljivati. Godine 1966. objavljuje zbirku "Kameni spavač" za koju Matičević naglašava da se smatra krunom ukupnog književnog stvaranja Maka Dizdara i jednim od temeljnih ostvarenja novije književnosti BiH. Od objavljenih tekstova posebno je akcentirao knjigu starih bosanskih tekstova iz 1969., prvu integralnu antologiju srednjovjekovne bosanske pismenosti i književnosti, te panoramu suvremene bosanskohercegovačke proze iz 1961. kao jednu od prvih antologija modernog bosansko-hercegovačkog književnog izraza.

Matičević se posebno osvrnuo na period nakon 1964. dok je Mak Dizdar bio glavni urednik

Godine 1966. objavljuje zbirku "Kameni spavač" koju kritičari smatraju krunom ukupnog književnog stvaranja Maka Dizdara i jednim od temeljnih ostvarenja novije književnosti BiH

Maka se u rodnom Stocu sjećaju svake godine

sarajevskog časopisa Život: "U ovome časopisu, između ostaloga, pokrenuo je raspravu o jezičnom pitanju u Bosni i Hercegovini te je u poznatom tematu Života posvećenom ovom problemu 1971. objavio glasoviti esej 'Marginalije o jeziku i oko njega' kojim se otvoreno zalaže za priznavanje treće, tzv. bosanske varijante negdašnjeg hrvatsko-srpskog jezika. Zbog ovog i drugih pitanja bio je izložen žestokim kritikama i napadima pa suočen s intenzivnim javnim i tajnim pritiscima, prijetnjama i uvredama srpskog dijela Udbe, vama poznati Nogo, Karadžić i ostali, mnogi od vas koji imate to životno iskustvo znate to dakako puno bolje od mene, a kao posljedica toga, i povezano s utjecajima na njegovo obiteljsko i osobno stradanje 14. srpnja 1971. umire u Sarajevu u 54. godini", kazao je Matičević.

Među ostalim, navodi da je Mak Dizdar dobitnik više značajnih priznanja i nagrada, Nagrade udruženja književnika BiH, Sestoaprilske nagrade Grada Sarajeva, Zlatnog vijenca stručnih večeri i dr. Noveoma je važno, kako je rekao, istaknuti njegovo osobno i obiteljsko stradanje, jer to pokazuje moralnu i ljudsku čvrstinu Maku Dizdara.

- Ovo stradanje počinje još 1936. da kao mladić ima posla sa cenzurom, odnosno vlašću, nastavlja se u ratu od 1941. do 1945. kada gubi brata, majku i sestru, a prvu poslovnu kulinaciju stradanja doživljava u desetogodišnjem razdoblju od 1951. do 1961. kada je bio glavni i odgovorni urednik Narodne prosvjete izdavačke kuće koja je bila u velikom usponu u jugoslavenskim razmjerima, a koju je vlast upravo zbog toga nasilno ugasila, da bi prva dva čovjeka te kuće Mustafa Zirić i Mak Dizdar ostali su bez posla, dok su drugi otišli u izdavačko poduzeće "Veselin Masleša", zajedno s njihovim izdanjima i inventarom, rekao je Matičević u uvodnom dijelu.

Kako danas čitati Maku?

U nastavku je u fokusu uglavnom bilo odgonetanje najslavnijeg teksta Maku Dizdara zbirke "Kameni spavač", a među dominantnim temama bila je i Bosna i Hercegovina.

- Svi smo svjesni da je i današnji govor o poeziji Maku Dizdara u neku ruku delikatan, konstatirao je zagrebački književnik i književni kritičar Miroslav Mićanović.

U vezi pitanja svih pitanja - kako danas čitati Maku? - pojasnio je linkove s današnjim čitateljima pa i pjesnicima: "Dar poezije Maku Dizdara je upravo u tome da poezija uspijeva i može iz svoje usredsređenosti na predmetni svijet prenijeti ga i učiniti ga našim iskustvom, tako da današnji čitatelj, današnji pisac čitajući poeziju Maku Dizdara odgovara na jedno pitanje: kako ono što nam je nazgled povijesno vremenski udaljeno, kako nas to privlači i kako u našoj kulturi postaje dio našega životnoga iskustva."

Prema njegovim riječima, poezija Maku Dizdara je i današnjim autorima važna kao jedan od sretnijih oblika načina strukturiranja njihovog vlastitoga života i razumijevanja onoga što rade. Za književnika, teoretičara i novinara Marka Grčića Mak je pjesnički klasik, kojeg locira u horizont moderne poezije. Ističe poveznice s pjesničkim postupcima Ezre Pounda te hrvatskog gotovo zaboravljenog pjesnika Petrasov Marovića, ali i proslavljenog Miroslava Krležu.

Krleža je u "Baladama Petrice Kerempuha" verbalni repertoar rekonstruirao iz rječnika teoloških

tekstova. "Mak Dizdar radi nešto vrlo slično samo na potpuno drukčiji način. Kada se referira na jezik starih bosanskih povelja, on uzima karakteristične lekseme i kao sol stavlja ih u juhu, on ne pravi svoj spjev od starog bošnjačkog jezika, jezika bošnjačkih kraljevskih povelja i drugih takvih spomenika, on pravi svoj spjev od živoga jezika koji je protkan arhaizmima koji je zasoljen, zapapren, lagan na diskretan način arhaizmima."

Za Maku ističe: on je zaista bošnjački pjesnik, on je sam pjesnik bošnjaštva kao takvog, on je pjesnik Bosne.

- Bosna je kroz povijest bila poprište nečega s čime još nismo sasvim načisto. Prije svega, tu su tri velike religije, kršćanstvo u oblicima pravoslavlja i katolicizma, i tu je naravno islam. I tu je ono što je najspornije u historiografiji i do danas nije raščišćeno, to je Crkva bosanska. Što je to točno bilo, mi to doista još ne znamo, tradicionalno su se i stećci povezivali s tom bosanskom crkvom, što je u međuvremenu osporavano. Znači, taj predislamski svijet bosanski, bosanskog tipa kršćanstva koji doista nosi neke elemente dualizma, ali nije sasvim jasno kakve, on pro-

jedan tip umjetničke estetske bezvremenosti do koje se možemo probiti prije svega neposrednim čitanjem tih pjesama koje nisu nepronice, koje možemo neposredno primiti kao estetske iskaze a s druge strane, te pjesme ipak zahtijevaju da se uputimo u historijski, jezični makrokontekst ne samo Bosne nego i samih sebe."

Pjesnik, esejist, prevoditelj, akademik Mladen Machiedo prevodio je djela Maku Dizdara na talijanski jezik još u prvoj polovici 80-ih godina prošlog stoljeća. Objavljujući kako se snalazio u prevođenju arhaizama, prvo što je rekao jest da na ovom skupu prvi put nakon 30 godina govori o Makovoj poeziji na hrvatskom jeziku. Opisao je početke prevođenja i kako se "zaljepio" za Maku. Predavao je u Sarajevu dvije godine, ali je za Maku Dizdara znao i prije dolaska u Sarajevo. Godine 1983. objavio je talijanski prijevod odabira 25 Makovih starih bosanskih tekstova i 14 iz "Kamenog spavača". Maku Dizdara naziva pjesničkim genijem.

"Dizdarova Bosna lingvistički je jedna heterogena Bosna a njegova genijalnost leži u tome što je on nađahnut starih bosanskim tekstovi-

Ovo je ipak rođendan, kazao je književni kritičar Ivica Matičević

ne bi trebalo raditi u prevođenju pjesničkih djela na strane jezike, akademik Machiedo ispričao je priču iz života koja glasi: "Generacija mojih roditelja i njihovi prijatelji su se u vrijeme mog školovanja služili terminom tipa: daj, napravi to i to, pa - mirna Bosna! To je značilo, onda bit će stvari uredi. Uvijek sam to shvaćao kao neku metaforu. Što je vrijeme više išlo s ovim našim balkanskim iskustvima, sve više sam shvatao da Bosna nikad nije mirna. A iz toga što Bosna nikad nije mirna, veličina Maku Dizdara u internacionalnim razmjerima, ako se

Obilježavanje Makovog rođenja u Zagrebu

govara kroz poeziju Maku Dizdara, analizira Grčić.

S onu stranu povijesti

Konstatira univerzalne vrijednosti djela ovog pjesnika: "Međutim, to bi bila samo jedna historijska komponenta koja bi vrijedila za naše lokalne ambijente, srpske, hrvatske, bošnjačke. Ali Mak Dizdar uspijeva sići s onu stranu povijesti i progovoriti nešto o samim fundamentima humaniteta, ljudskosti kao takve, koja je s onu stranu povijesti, koja je starija od povijesti zapravo."

U finalu zaključak: "Poezija Maku Dizdara je potpuno nasuprot banalnosti svakodnevnosti jer on integriira prošlost, budućnost i sadašnjost u

ma uspio iz te heterogenosti stvoriti ne normu jer to nije želio, ali je stvorio apsolutno jedinstven projekt u svjetskoj literaturi." Dizdara je, kaže, uvijek tretirao kao nekog tko je bosanskohercegovački pjesnik, ali koji gravitira prema Hrvatskoj. To da je gravitirao prema Hrvatskoj vidi se po prvom posthumnom izdanju Zore 1972. koje pjesnik nije za života dočeka. Ovaj izvrsni prevoditelj je nadalje pročitao pjesmu "Gorčin" u originalu i u prijevodu na talijanski.

Remek-djelo (ne)mirne Bosne

"Potkačio" je i loše prevoditelj "Kamenog spavača", ali ih u stilu pravog gentlemana nije imenovao. Za kraj iskaza kako se treba i kako se

Pjesnik, esejist, prevoditelj, akademik Mladen Machiedo prevodio je djela Maku Dizdara na talijanski jezik još u prvoj polovici 80-ih godina prošlog stoljeća

dobro preveđe, leži u tome što je on iz te nemirne Bosne stvorio internacionalno remek-djelo."

Na upit moderatora ima li netko od okupljenih nešto za reći o Maku Dizdaru ili u vezi godišnjice koja se obilježava, iz publike se javio književnik Mile Pešorda. Rekao je da je osobno poznao Maku Dizdara, da je upravo Dizdar u časopisu Život objavio njegov prvi ciklus pjesama te smatra kako se uglavnom prešućuje da je ovaj pjesnik bio izložen sustavnim javnim i tajnim, zakulisanim političkim, parapolitičkim, a osobito literarno-političkim napadima, "od kojih su mnogi bili potpisani imenom i prezimenom a od kojih su neki ostali anonimni, skriveni, o kojima se ne govori."

Obilježavanje 100. godišnjice rođenja Maku Dizdara u Zagrebu, čiji je službeni dio trajao oko sat i pol, završeno je prigodnim domjenkom i druženjem.

Makova porodica, prijatelji i poštovaoci